

LJILJANA KOLENIĆ

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
kolenic@ffos.hr

FRAZEMI SLAVONSKIH BEĆARACA

IZVORNI ZNANSTVENI RAD

UDK 811.163.42'373.7:398.8(497.5-3SLAVONIJA)

DOI <https://doi.org/10.17234/9789531758635.30>

Bećarac je kratka usmenoknjiževna vrsta (*pismica*) koja se uglavnom sastoji od dvaju rimovanih deseteračkih stihova. Bećarac je vokalno-instrumentalni napjev. Na popisu je zaštićenih kulturnih dobara Republike Hrvatske, a UNESCO ga je 2011. uvrstio na popis zaštićene nematerijalne kulturne baštine. U bećarcima se često javljaju postojane sveze koji se odnose na ljubav (*lolo moja, mala moja, moj dragane*). Čest je u frazemima glagol *biti* u jesnom i niječnom obliku (*biti drugo doba, nije šala*). U frazemima se javljaju glagoli u imperativu, prezentu, perfektu i aoristu. Najčešće su imenice u frazemima bećaraca *Bog, srce*. Česti su poredbeni frazemi. Bećarac mora duhovito i kratko govoriti o svakodnevnici. Duhovitosti bećarca pridonose i frazemi iz razgovornoga, svakodnevnoga jezika.

1. UVOD

Bećarac je pučki vokalni (ili vokalno-instrumentalni) napjev. Riječ je o lirskim deseteračkim dvostisima (ponekad i trostisima ili četverostisima) s cezurom iza četvrtoga sloga, što je neobično za lirske oblike.¹ Sam naziv *bećarac* nastao je od tur. *bekar*, a *bećar* je muškarac, veseljak, mladić koji voli zabave, zabavljanje, putene užitke i lagodan život bez obveza. Ako ženska osoba vodi takav život, ona je *bećaruša*. Često se navodi da bećarce

¹ Josip Užarević upozorava da se drži da u lirskom žanru cezura dolazi obično iza petoga sloga, a u epskom iza četvrtoga. Primjer bećaraca pokazuje drugu sliku pa J. Užarević tvrdi da “to baca opravdanu sumnju u ispravnost tradicionalne formalne podjele deseteraca na epske i lirske, odnosno junačke (muške) i ženske” (Užarević 2010: 119).

pjevaju pripadnici seoskih sredina, slavonskoga i novoštokavskoga ikavskoga dijalekta u sjeveroistočnom dijelu Hrvatske i preko hrvatskih državnih granica gdje žive Hrvati koji govore navedenim dijalektima: u sjeveroistočnoj Bosni, Vojvodini, dijelu Mađarske. Poznati su tzv. šokački bećarci, dakle oni koje pjevaju govornici slavonskoga dijalekta koji je staroštokavski, ali i bunjevački bećarci, tj. oni koje pjevaju pripadnici novoštokavskoga ikavskoga dijalekta u Bačkoj u Srbiji (Vojvodina)². Bećarci su šaljive rimovane pjesmice (*pismice*) od najčešće dvaju stihova u kojima drugi stih obično sadrži kakvu humorističnu poentu. Bećarac može biti podrugljiv, šaljiv, humorističan, ironičan, podbadajući. Bećarac mora biti duhovit, drugi je stih obično na neki način u suprotnosti s prvim i cilj mu je izazvati šalu, smijeh, podsmijeh, izrugivanje. Primjerice:

U mom šoru³ nikad blata nema,
samo sada i kad kiša pada.

Teme su bećaraca različite: ljubav, svadbe, zabave, pijančevanje, ljubomora, suparništva, bećarski život, zavist, ljutnja, škola, zdravlje, društvene prilike i neprilike, ukratko svakodnevnica. Može se reći da se u tako kratkoj formi, najkraćoj u usmenoj književnosti⁴, teme javljaju prema trenutačnoj inspiraciji, prema prilikama koje su nadahnule autora u tom trenutku. Bećarci mogu biti i lascivni, a neki su poznati po vulgarizmima. Takve bećarce obično zovu “bezobraznim bećarcima”, no o njima ovdje ne ćemo govoriti, a njihova je frazeologija uostalom ista kao u ostalih bećaraca. O poetici bećarca upućujemo na članak *Poetika bećarca* Josipa Užarevića (Užarević 2010). Josip Užarević kaže da se bećarac počinje javljati negdje u 18. stoljeću i iznosi vrlo zanimljivo zapažanje temeljeno na *pismicama* koje je skupio i objelodanio Slavko Janković, a to je da je “prema gruboj procjeni” više od dvije trećine *pismica* ispjevano iz ženske perspektive (Užarević 2010: 115). Dakle, u *pismicama* dominira “ženski lirski Ja” (Užarević 2010: 114).

Navedimo još da je bećarac 2007. godine upisan u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske, a 2011. UNESCO je upisao bećarac u popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva.

² O slavonskom dijalektu i novoštokavskom ikavskom dijalektu v. npr. u Berbić Kolar i Kolenić (2014: 18).

³ *Šor* je mađarizam i znači široku ulicu u ravničarskom kraju (HJP).

⁴ Josip Užarević (2010: 119) kaže za bećarac: “To je svakako jedan od najkraćih lirskih usmenoknjiževnih oblika, po čemu se ovaj žanr može uspoređivati s (mudrim) izrekama i poslovicama, zagonetkama, molitvicama, vicevima i dr., a u pisanoj (autorskoj) književnosti s aforizmima, sentencijama te mnoštvom lirskih oblika.”

2. ANALIZA

Bećarci djelomice oslikavaju zavičajni idiom onoga mjesta u kojem je nastao. Valja ipak naglasiti da se bećarci prenose pjesmom i tekstem na većem prostoru pa se tim prijenosom mijenjaju gramatičke ili leksičke crte. Najzad, svako književno djelo, pa tako i lirska usmena pjesma, može unositi crte i drugih idioma u svoje (pjevane) tekstove. Čak i naglasak koji najbolje govori o dijalektnoj pripadnosti često u bećarcima može biti iz različitih hrvatskih sustava, često i iz hrvatskoga standardnoga jezika. Također možemo čuti bećarac s različitim odrazima jata, često ikavskim, ali i ostalima, pa i književnim ijekavskim odrazom koji nije značajka govora slavonskoga dijalekta. Po odrazu jata teško možemo odrediti iz kojega je mjesta potekao, a u posljednje vrijeme sve je više bećaraca koji su ispjevani standardnim hrvatskim jezikom, a time i ijekavskim odrazom jata. Obično se bećarci povezuju s ikavicom, no odraz je jata u slavonskom dijalektu različit. Osim ikavskoga odraza jata koji se javlja u istočnom i zapadnom dijelu slavonske Posavine te u zapadnobačkom Podunavlju u Vojvodini (Srbija), u slavonskom dijalektu odraz jata može biti još ikavsko-jekavski u središnjem dijelu slavonske Posavine između čisto ikavskoga odraza i u sjeveroistočnoj Bosni oko Orašja, ikavsko-ekavski u Baranji, ekavski u slavonskoj Podravini i u mjestima južno i zapadno od Vinkovaca te u mjestima oko Našica. Svi ti odrazi jata mogu se javiti i u bećarcima. O odrazu jata u slavonskom dijalektu v. npr. u Berbić Kolar i Kolenić (2014: 48–52).

Čak i onda kada je pjesma napisana neijekavskim odrazom jata koji je obilježje slavonskoga dijalekta, ne možemo sa sigurnosti tvrditi iz kojega je mjesnoga govora potekla, a često i iz kojega poddijalekta slavonskoga dijalekta. Ako je bećarac (*pismica*) napisana ikavicom, može biti zapisana na slavonskom dijalektu u istočnim ili zapadnim govorima slavonske Posavine, na slavonskom dijalektu u bačkom Podunavlju, ali može biti i na novoštokavskom ikavskom dijalektu (bunjevačkom) u Vojvodini.

Primjerice, bećarac:

Ne zna dika di je staza prika
od Gibarca pa do Tovarnika.

Možemo pretpostaviti, s obzirom na ojkonime koje spominje (*Gibarac* i *Tovarnik*) i ikavicu (*di, prika*), da je navedeni bećarac potekao od mjesta Gibarca u srpskom dijelu Srijema gdje su Hrvati koji govore slavonskim dijalektom (šokačkim) ikavskoga izgovora bili većinsko stanovništvo.⁵

⁵ Od 1991. do 1995. došlo je do zamjene stanovništva i prisilnoga preseljenja Hrvata iz Gibarca. Hrvati iz Gibarca zamijenili su imanja sa Srbima iz Poganovaca kraj Osijeka. Sada je u Gibarcu većinsko srpsko stanovništvo, dakle ondje više nema ikavice.

Mjesto Tovarnik nalazi se u hrvatskom dijelu Srijema i dosta se u njemu izgubila ikavica. Navedeni bećarac vjerojatno potječe iz Srijema, vjerojatno Gibarca. Dakle, o mjestu nastanka bećarca možemo saznati prema imenu (imenima) mjesta ako ih bećarci spominju premda to ne mora biti pouzdan kriterij s obzirom na to da se bećarci šire usmenom predajom i ime mjesta se samo zamjenjuje. Često se u tako kratkoj književnoj formi može javiti više jezičnih obilježja koje govore o mjestu nastanka bećarca. U sljedećem bećarcu možemo zaključiti o njegovu ishodištu na temelju fonoloških i morfoloških značajki.

*Mesečina, to nij dobro vreme
za bećare što imaje žene.*

Navedeni je bećarac vjerojatno nastao u jednom od mjesta koja govore slavonskim dijalektom ekavskoga izgovora u okolici Vinkovaca (Retkovci, Rokovci, Prkovci, Andrijaševci, Ivankovo, Vođinci, Šiškovci, Privlaka, Cerna, Stari Mikanovci, Novi Mikanovci). Malo je vjerojatno da je navedeni bećarac nastao u slavonskoj Podravini gdje je odraz jata slavonskoga dijalekta također ekavski. Naime, u slavonskom dijalektu slavonske Podravine nastavak za 3. osobu množine prezenta nije *-aje*, nego je često s dubletama *-ul/-eju* (*kradu, kradeju*); *-ul/-aju* (*sprdu se, sprdaju se*) ili pak *-el/-iju/-eju* (*nose, nosiju, noseju*) (v. Hamm 1949). A u našem je dvostihu 3. osoba množine prezenta *imaje*, dakle nastavak je *-aje*, odnosno nije ni jedan od ranije navedenih nastavaka u slavonskoj Podravini. Poznato je da je nastavak *-aje* u 3. osobi množine čest u govorima slavonske Posavine. Dakle, držimo da je navedeni bećarac nastao u nekom ekavskom mjestu jugozapadno od Vinkovaca (v. o hrvatskim ekavskim govorima jugozapadno od Vinkovaca u Finka i Šojat (1973; 1975).

U bećarcu koji ćemo navesti uopće nema riječi koja sadrži jat ili bitna obilježja slavonskoga dijalekta, pa da bismo odredili mjesto (ili područje nastanka) pjesme, moramo se usredotočiti na druge značajke. Budući da je riječ o bećarcu, možemo zaključiti da pripada slavonskom dijalektu (staroškavskom) ili novoštokavskom ikavskom dijalektu. Tipičnih fonoloških ili morfoloških značajki navedenih dvaju dijalekata nema, ali ima jedno sintaktičko obilježje. A bećarac glasi:

*Šokica sam, govor mi izdaje,
po divanu svako mi poznaje.*

U navedenom dvostihu vidimo da na mjestu očekivanoga izravnoga objekta zamjenice *ja* (*mene* odnosno *me*) u akuzativu nalazimo dativ te zamjenice

(*mi*). Da je riječ o slavonskom dijalektu, naslućuje se po tome što nalazimo ime hrvatske etničke skupine za žensku osobu (*Šokica*), a znamo da ta hrvatska etnička skupina govori slavonskim dijalektom. Navedeni bećarac smještamo u jedno od mjesta u zapadnobačkom Podunavlju u Vojvodini (Srbija) koje govori slavonskim dijalektom jer se ondje može čuti navedena jezična značajka odnosno uporaba skraćene zamjenice *ja* i *ti* u dativu na mjestu izravnoga objekta u akuzativu.⁶ Doista, navedeni je bećarac iz mjesta Bački Monoštor ili jednostavno Monoštor, kako ga zovu Hrvati u tom podunavskom mjestu, gdje su Hrvati većinsko stanovništvo.

Već je rečeno da dosta bećaraca, osobito onih koji nastaju u posljednje vrijeme, imaju standardni (i)jekavski odraz jata premda taj odraz nije tipičan za slavonski dijalekt odnosno za govore u kojima se pjevaju bećarci. Naime, u slavonskom dijalektu (tzv. šokačkom) naveli smo koji su odrazi jata, ali ni jedan nije standardni, (i)jekavski, a u novoštokavskom ikavskom sam naziv kaže koji je odraz, dakle nije standardni, nego ikavski. Tako možemo čuti bećarac:

Sikirevci⁷ selo u dva reda,
iz daleka ko *Osijek* izgleda.

Službeno je ime sela *Sikirevci* i odraz je jata ikavski. No, u bećarcu se osim toga imena sela javlja i *Osijek* u standardnom liku, odnosno službenim imenom premda u nekim bećarcima nalazimo ime *Osijeka* s ikavskim odrazom jata, odnosno kao *Osik*⁸. Stariji bećarci češće imaju oblik imena hrvatskoga grada *Osik*, a frazem koji se u navedenoj pjesmici javlja *iz daleka ko Osijek izgleda* ranije je glasio *iz daleka ko Osik izgleda*. Frazem znači da neko manje (slavonsko) mjesto izgleda kao veliki grad, najveći na tom području – *Osik* (*Osijek*) ili da selo jednostavno izgleda gradski. Dakle, selo je uređeno, lijepo, djeluje poput grada. Nestandardni je oblik u navedenom bećarcu poredbeni veznik *ko* koji je nastao stezanjem *ao* (od *kao*) i tipičan je za slavonski dijalekt, a javlja se i u drugim dijalektima. Mira Menac-Mihalić

⁶ Jedna kazivačica u Monoštoru kaže: Dojdi da *ti* poljubim.

⁷ Gotovo je svako selo opjevano u bećarcima. Budući da je riječ o usmenim oblicima, podatci iz bećaraca u tom su smislu bitni i za onomastiku jer se spominju “narodna” imena mjesta, a ne ona koja su službeno zapisana. Tako u zapadnobačkom Podunavlju u Vojvodini (Srbija) Bački Breg zovu *Bereg*, Bački Monoštor *Monoštor*, Nijemci u Vukovarsko-srijemskoj županiji u bećarcima spominju se kao *Nimci*. U bećarcima se spominju i veliki gradovi i mala sela (*Osik*, *Brod*, *Vinkovci*, *Varadin*, *Beč*, *Rim*, *Ivankovo*, *Mikanovci*, *Babina Greda*, *Šiškovci*, *Cerna*, *Antin*, *Komletinci*, *Sikirevci*, *Sonta*...).

⁸ Npr. bećarac “I sinoć sam tero kera po *Osiku* gradu, / a sad nemam ni dinara da obrijem bradu”.

u novoštokavskim ikavskim govorima u Hrvatskoj uglavnom bilježi poredbeni veznik *ka*, ali u Lovreću u Imotskoj krajini zabilježen je *ko*. Ona navodi primjerice frazem *kriv ka Drina*, a u Lovreću *kriv ko Drina* u značenju ‘jako kriv’ (Menac-Mihalić 2005: 161). Poredbeni veznik *ko* javlja se i u novoštokavskom ikavskom dijalektu u Bačkoj (Srbija). Prema tomu, ne možemo točno odrediti mjesto nastanka bećarca, možemo tek pretpostaviti da ga je pjevao netko iz Sikirevaca ili ga je netko iz Sikirevaca preuzeo iz kojega drugoga sela.

U mnogim se bećarcima dobro vide dijalektne značajke: nepostojanje glasa *h* (*rana*, *oraj*), šćakavizam (*milošće*), *jt* i *jd* u infinitivu odnosno prezentu (*dojti*, *dojdem*), stezanje *ao* u *o* u glagolskom pridjevu radnom (*natuko*), redukcije početnih vokala u zamjenica (*vâj*, *nâj*, *nâko*, *nôga* za ovaj, onaj, onako, onoga i sl.), neizjednačeni dativ, lokativ i instrumental množine u imenica, genitiv množine pridjeva bez završnoga *h*, oblici za 3. osobu množine prezenta i sl. Na primjer:

Ja sam čula još od *naši stari*⁹
da je dobro ljubiti se s *bećari*.¹⁰

Moj se dika šeće po *šumica*¹¹
pa miriše ko poljska ružica.

Oj, Vinkovci, alaj ste na glasu,
Vinkovačke jeseni vas *krasu*.¹²

U novijim bećarcima pratimo nestanak dijalektnih crta, što je djelomice utjecaj hrvatskoga standardnoga jezika, a djelomice i prirodni unutarjezični razvoj. Nestajanje dijalektnih značajki u korist standardnih javlja se u govorima općenito, pa nije neobično da se to događa i u bećarcima.¹³ Josip Užarević s pravom upozorava da se u bećarcima “miješaju (prožimaju) različiti govori, što vodi stvaranju osobita nad-lokalnoga regionalno-univerzalnoga ‘pjesničkoga jezika’” (Užarević 2010: 133). To je točno, ali i u toj kratkoj književnoj

⁹ Nepostojanje glasa *h* u genitivu množine: od *naši stari*.

¹⁰ Instrumental množine imenica a-vrste na *-i*: s *bećari*.

¹¹ Lokativ množine imenice e-vrste na *-a(h)*: po *šumica*.

¹² Treća osoba množine prezenta na *-u*, a ne na *-e* kao u standardu: *krasu*.

¹³ Navodimo primjer iz kajkavskih govora za tvrdnju da se dijalektne značajke povlače odnosno da ih zamjenjuju standardne. Jela Maresić i Mira Menac-Mihalić, primjerice, u nekoliko križevačko-podravskih kajkavskih govora utvrđuju da su se dativ, lokativ i instrumental množine izjednačili, što govori o nestajanju dijalektnih (starih) neizjednačenih oblika u tim padežima (Maresić i Menac-Mihalić 2008).

formi često uočavamo neku prepoznatljivu značajku upravo određenoga mjesnoga govora ili skupine govora pa možemo zaključiti da je spomenuti bećarac potekao iz određenoga mjesta (skupine mjesnih govora) ili pak da je usmenom predajom uneseno obilježje određenoga mjesnoga govora prilikom prijenosa i prijelaza toga bećarca iz kojega drugoga mjesta.

Bećarci često počinju usklikima. To su uskllici dozivanja, divljenja i sl. poput *alaj (ala), ej, oj, aoj, a*. Najčešći su uskllici kojima počinju bećarci *alaj/ala* i *oj*, a često se čuju i drugi navedeni. *Alaj* uglavnom služi kao intenzifikator i tumačimo ga kao ‘jako’, ‘baš’, odnosno izražava oduševljenje, ushit. Uskllici su česti u razgovornom jeziku slavonskoga dijalekta. Kada bećarac počinje s *alaj* (prvi stih), obično se u drugom stihu šali i izruguje tom oduševljenju i ushitu pokazujući suprotnost oduševljenju iz prvoga stiha:

Alaj sam se rakije natuko
jedva sam se do kuće dovuko.

Vrlo su česti i uskllici dozivanja *oj* i *ej*, iza kojih slijedi imenica u vokativu ili imenska sintagma u vokativu.

Oj, Požego, sve ti je na dlanu,
zlatne žice, pjesme i Šokice.

Ej, garavušo, da si garavija,
mom bi srcu bila još milija.

Bećarci mogu početi usklikom *a*. Taj *a* nije suprotni veznik, kako bismo u prvi trenutak pomislili, nego usklik čuđenja i iznenađenja:

A što si se nalokao, diko,
Sad' te gledam, majmunova sliko.

Budući da je tema ovoga članka frazeologija u bećarcima, prikazat ćemo frazeologiju u širem i u užem smislu u bećarcima.

Bećarci često sadrže ustaljene sveze riječi koje ne moraju biti i frazemi u užem smislu. Vrlo su česte u bećarcima imenske sintagme. Imenske sintagme u bećarcima često su postojane sveze s manjom značenjskom preobrazbom. U bećarcima često dolaze stalne sveze pridjeva i imenice. Njih bismo mogli uvrstiti u frazeme s obzirom na to da su postojane sveze pridjeva ili pridjevne riječi i imenice i često se pojavljuju (i ponavljaju), sastoje se od dviju riječi (punoznačnica) i imaju djelomice preobrazbu značenja. Imenice koje se često

ponavljaju u takvim svezama jesu *lola, dika, mala*¹⁴, *lane*, rjeđe *momče, dilber, zlato, dragan, dragi*¹⁵ / *mati, Bog*. Atributi koji su u imenskim sintagma-
ma najčešće su *mili* i *moj*: *moja dika, mila moja dika, mala moja, lane moje, moj dragane, moje zlato*. Uglavnom su takve sveze u vokativu. Navedimo samo da je *lola* turcizam i znači ‘dragi, momak’, *dilber* je turcizam i znači u našim *pismicama* ‘momak, dragan, dragi’. Navedene se sveze pojavljuju u mnogim bećarcima i one znače bliskost s osobom suprotnoga spola, često ljubav. Kako je riječ o bećarcima, obično se i takve sintagme u drugom stihu izvrgavaju šali i ismijavanju osobe koja se spominje u prvom stihu:

*Moj je dika bećarina prava
noću ljubi, a po danu spava.*

Takve sveze često su u vokativu jer bećarci često p(r)ozivaju one s kojima se šale, zadirkuju ih ili im se izruguju.

*Lolo moja, sija misec žuti
dođi meni, nek se nana ljuti.*

Sveze *lolo moja, moj dragane, moja diko* pjevaju djevojke (žene) svojemu dragomu, dok *mala moja* pjevaju momci (muškarci) svojoj dragani.

Imenske sveze koje imaju atribut *moj* odnose se uglavnom na osobe suprotnoga spola s kojima su autori bećarca u ljubavnom odnosu ili su u nju zaljubljeni. Imenske sintagme atributom *mili* često se odnose na *majku* ili na *Boga* ili odražavaju neki rodbinski odnos kao *mili rode*. Obično su sveze *mila mati* i *mili Bože* u vokativu. Sveza *mili Bože* ima značenje čuđenja, iznenađenja pa možemo govoriti o pravom frazemu s potpunom preobrazbom značenja, dok se s *mila mati* obraća majci za savjet, blagoslov, ili se s njom šali i tako joj se suprotstavlja. Mogli bismo i tu svezu uvrstiti u frazem jer je ustaljena iako nema veliku preobrazbu značenja.

*Mili Bože, što sam učinio
napio se pa se oženio.*

*Mila mati, kada ćeš mi dati,
da ja ljubim za kim srce gubim?*

¹⁴ *Mala* je poimeničeni pridjev koji se često javlja u bećarcima u svezi s atributom *moja*. U pravilu *mala moja* pjevaju momci svojim djevojkama.

¹⁵ *Dragi* je poimeničeni pridjev i često se javlja u bećarcima u svezi s atributom *moj*. *Dragi moj* obično djevojke pjevaju svojim momcima.

Govoreći o ovakvim svezama, razvidno je da u njima nije došlo do velike preobrazbe značenja. Budući da je preobrazba značenja samo djelomična, možemo govoriti o frazeologiji u širem smislu, pa i o kolokacijama¹⁶. Riječ je o sintagmama koje se sastoje od dviju povezanih riječi tipičnih za bećarce, često i tipičnih i za ostale usmene oblike, dakle o sintagmama koje su raširene u određenim usmenoknjiževnim oblicima. Osim navedenih imenskih sintagmi navodimo još *bećarina prava*, *bećar pravi* i slične. Navodimo ih u ovom članku jer su takve sveze česte u bećarcima.

U imenske sveze ubrajamo i one koje se često čuju u narodnoj poeziji s takozvanim ukrasnim pridjevima tipa: *jabuka rumena*, *ruža rumena*, *bila vila*, *zelen bor*, *vita jela*, *crna zemlja*, *medena usta*, *zelena trava*, *ladna voda/vodica*, *virni drug / virna druga*, *golubica bijela* i sl. Premda i bećarci uglavnom potječu od anonimnih autora i pripadaju usmenoj književnoj vrsti, sve manje u njima možemo naći sveze riječi koje smo naveli iz usmenoga pjesništva. Sveze riječi iz usmenoga pjesništva koje se javljaju u prvom stihu, obično su u drugom izložene šali i poruzi. Navodimo neke iz starijega korpusa.

Rumenim se k'o *rumena ruža*,
udovica pokraj živog muža.

Diko moja, *jabuko rumena*,
venut ćeš mi ko *trava zelena*.

U ovu bismo skupinu ubrojili i neke ustaljene sveze koje se odnose na vokativne usklrike divljenja kojim počinju bećarci kada govore o ljepoti Slavonije, Baranje ili Srijema. Takvi su frazemi *Slavonijo*, *zemljo plemenita*¹⁷, *Oj Đakovo*, *srce Slavonije*. Nakon toga dozivanja u prvom stihu, u drugom obično nije očekivano ismijavanje odnosno suprotnost oduševljenju iz prvoga stiha, nego se navode razlozi za tako vrijedne osobine:

Slavonijo, *zemljo plemenita*,
po tebi se moja dika skita.

U bećarcima se javljaju i sveze riječi koje možemo nazvati frazemima u užem smislu.

¹⁶ O odnosu frazema i kolokacije u literaturi se dosta pisalo. Sažet prikaz može se pročitati u Blagus Bartolec (2012).

¹⁷ *Slavonijo*, *zemljo plemenita*, *vele ti si lipo uzorita* početak je pjesmotvora *Satir iliti divji čovik* Matije Antuna Reljkovića. Mogli bismo reći da je iz Reljkovićeve *Satira* sveza *zemlja plemenita* prerasla u frazem u značenju Slavonija.

Česti su frazemi u bećarcima u kojima je jedna od sastavnica glagol *bit(i)*. *Biti* je najčešći glagol u frazemima bećaraca.

Frazemi u kojima je jedna sastavnica glagol *biti* mogu biti u bećarcima različitih struktura. Najjednostavnija je struktura *biti* + imenica: *biti dika* (biti ljubav, ponos), *biti kamen* (biti bezosjećajan), *biti medicina* (biti lijek, biti poboljšanje), *biti seljak/seljačina* (biti primitivan, nepristojan).

Česta je struktura glagol *biti* + prijedložni izraz: *biti na glasu* 'biti poznat, glasovit', *biti na srcu/srdačcu* 'biti zaljubljen u *koga*, voljeti *koga*', *biti na dlanu* 'vidljivo je, jasno je', *biti u snazi* 'biti sposoban, imati dobru kondiciju', *biti za paradu* 'biti za pokazivanje, biti isprazan', *biti po volji* 'biti dobro prihvaćen, odgovarati'.

Uz te frazeme javljaju se i s drugim strukturama: *biti* + imenska sintagma, *biti drugo doba* 'biti novo vrijeme, nastati različit način života'. Nalazimo i neke druge strukture, poput glagol *biti* + veznik *i* + glagol (*biti i ostati*, tj. 'ostati nepromijenjen'). Navodimo dva bećarca za ilustraciju:

Jadan bećar više od sto posto,
seljak bio, seljačina osto.

Okruk selo na malom brdašcu,
ti *si draga na mome srdašcu*.

Najčešći je glagol u frazemima slavonskih bećaraca glagol *biti*, a vrlo je česta sastavnica u bećarcima imenica *srce*.

Bećarci često govore o ljubavi i ljubavnom životu i o različitim osjećajima. Kako se u bećarcima i općenito u narodu drži da je *srce* organ u tijelu koji ima veze s osjećajima, imenica *srce* vrlo je česta u frazemima bećaraca. Frazemi sa sastavnicom *srce* mogu biti različite strukture.

Česta je struktura *srce* + glagol: *srce kuca* 'jako je uzbuđen *tko*', *srce tuče* 'jako je uzbuđen *tko*', *srce pukne* 'preplavljen je osjećajima tuge ili nekoga drugog velikoga uzbuđenja', *srce gine* za kim 'patiti za *kim*, čeznuti za *kim*', *srce zaigra* 'razveseli se, uzbudi se', *srce dira* 'uzbuđuje emocije, budi emocije', *srce vene* 'tužan je *tko*, pati zbog osjećaja', *srce boli* 'nesretan je *tko*, tuguje', *nemati srca* 'nemati osjećaja'.

Frazem *biti na srcu* 'voljeti *koga*, biti zaljubljen u *koga*' sa strukturom glagol *biti* + prijedlog *na* + imenica *srce* u lokativu jednine također se često javlja u bećarcima.

I druge su strukture česte poput *srce* + glagol + imenica: *srce ne da mira* 'znatiželjan je, uzbuđen je' ili rečenica sa sastavnicom *srce*: *što ti srce želi* 'sve što želiš, sve za čim čezneš'.

Primjeri dvaju bećaraca sa sastavnicom *srce*:

Bolesna sam, *srce ne da mira*,
kada čuje da bećarac svira.

Prođo' juče kraj dikine kuće,
Srce tuče, u avliju vuče.

Frazemi sa sastavnicom *Bog* javljaju se u mnogim bećarcima.

Imenica *Bog* česta je u razgovornom frazemima, pa tako i u bećarcima koji uglavnom sadrže razgovorne frazeme. Frazemi sa sastavnicom *Bog* različitih su struktura i značenja. Naveli smo već zaziv *Bože mili* koji znači izričaj čuđenja, iznenađenja, a njegovo je ustrojstvo imenica *Bog* u vokativu + pridjev u vokativu. Taj frazem može biti i u neobilježenom redu riječi – *mili Bože* u istom značenju.

Frazem *fala*¹⁸ *dragom Bogu* 'dobro je prošlo, dobro je' sa strukturom imenica *fala* + pridjev *dragi* u dativu jednine + imenica *Bog* u dativu jednine također se javlja u bećarcima i također je iz razgovornoga jezika i izriče zadovoljstvo da je nešto dobro završilo.

Frazem *za miloga Boga* 'izričaj čuđenja, prijekora, iznenađenja' sa strukturom prijedlog *za* + imenica *Bog* u akuzativu jednine + pridjev u akuzativu jednine također bismo mogli uvrstiti u svakodnevne razgovorne frazeme.

Među frazeme koji su česti u razgovornom jeziku sa sastavnicom *Bog* jest i *Bože m' prosti*¹⁹ kao izričaj isprike za izrečeno, učinjeno ili propušteno. Struktura je toga frazema imenica *Bog* u vokativu + zamjenica *ja* u dativu (skraćeni oblik) + glagol *prostiti* u imperativu.

Od razgovornih frazema u bećarcima još izdvajamo *voli(t) (koga) ko Boga* 'jako voljeti, bezuvjetno voljeti *koga*', *ako Bog da* 'ako bude dobro kako se priželjkuje ili očekuje'.

Nešto su rjeđi frazemi sa sastavnicom *Bog* u svakodnevnom razgovornom jeziku tipa *Boga se moljit*²⁰ 'moliti, biti pobožan', ili kletva *ubio te Bogo*²¹ 'što si to učinio, loše si učinio'. I druge se kletve javljaju u bećarcima, ali i u razgovornom jeziku u slavonskom dijalektu.

¹⁸ U slavonskom dijalektu, ali i u nekim drugim hrvatskim dijalektima, *hv* daje *f* pa se u slavonskom dijalektu kaže *fala*, a ne *hvala*.

¹⁹ *Bože prosti* zapisuje i Mira Menac-Mihalić u novoštokavskom ikavskom dijalektu u Hrvatskoj, a sigurno se javlja i u novoštokavskom ikavskom dijalektu u zapadnoj Bačkoj u Vojvodini (Menac-Mihalić 2005: 133). U našem primjeru nenaglasnica u dativu jednine zamjenice *ja* – *mi* javlja se još u kraćem obliku odnosno s reduciranim vokalom *i*.

²⁰ U slavonskom dijalektu dolazi do umekšivanja *l* i *n* ispred *i*, dakle *moljit*, a ne *moliti*. Infinitiv je često bez završnoga *i* u slavonskom dijalektu.

²¹ *Bogo* je hipokoristik od *Bog*. Tako obično djeca zovu *Boga* u našim govorima: *dragi Bogo*.

Navodimo sada dva bećarca sa sastavnicom *Bog*:

Od kad nismo, za miloga Boga,
zapjevali jedan uz drugoga.

Bože m prosti, evo nama gosti
Bože mili, što su nam donili.

Frazemi sa sastavnicom *Bog* često su frazemske rečenice poput *Bože m' prosti, ubio te Bogo*. Te se frazemske rečenice uklapaju u kontekst kao i svi drugi frazemi.

U našim su narodnim govorima, kajkavskim, čakavskim i štokavskim, vrlo česti frazemi sa sastavnicom *srce* i *Bog* te s glagolom *biti*, kao što se može provjeriti u frazeološkim rječnicima Mire Menac-Mihalić i suautorica poput Menac-Mihalić (2005), Maresić i Menac-Mihalić (2008), Menac-Mihalić i Menac (2011). Vidjeti i druge frazeološke rječnike poput Fink Arsovski (2006), Menac, Fink Arsovski i Venturin (2014), Fink Arsovski, Kovačević i Hrnjak (2017) itd.

Prema do sada navedenom, može se zaključiti da su frazemi u bećarcima iz razgovornoga jezika sa sastavnicama koje su tipične za razgovorni jezik.

Osim glagola *biti* u frazemima slavonskih bećaraca javljaju se i frazemi s drugim glagolima. Zanimljivo je da su ti glagoli često zanijekani. Često se od zanijekanih glagola javlja glagol *nemati* (*nema srca* 'nema osjećaja', *nema mane* 'besprijekoran je', *nema* (komu) *spasa* 'pogibeljno je, opasno je', *nema kada* 'nema vremena', *nema* (komu) *para* 'najbolji je', *nema problema* 'nema poteškoća').

Mili Bože, *nema* nama *spasa*,
kad naš narod krivo sve izglasa.

Mene nana za švalera kara,
nek me kara, kad mu *nema para*.

Još se javljaju zanijekani glagoli: *nije* u frazemima *ni briga* (koga) *nije* 'ne brine, ne opterećuje se', *nije* (komu) *jasno* 'ne razumije o čemu je riječ', *nije šala* 'istina je, ozbiljna je situacija', *bolje da ga nije* 'kletva, prijekor'; *ne valja* – *ne valja ni vraga* 'ništa ne valja', *nemoj* – *nemoj zamjeriti* 'nemoj se zbog čega srditi'.

Mata pije *ni briga ga nije*,
što mu dado kukuruze sije.

Ljudi moji, *nije ovo šala*,
penzićima penzija premala.

Proučavamo li glagolske sastavnice frazema u bećarcima, uočavamo da se najčešće pojavljuju u prezentu, a razmjerno često pojavljuju se i u perfektu, futuru i aoristu. Aorist je glagolsko vrijeme koje se još čuje u slavonskom dijalektu i u novoštokavskom ikavskom dijalektu pa se to preslikava i na frazeme. Aorist – 3. osoba množine *dovedoše* u frazemu *dovesti do oltara* ‘pridobiti za brak, ženidbu’, odnosno 3. osoba množine *pregaziše* u frazemu *godine (koga) pregaziše* ‘ostario je, onemoćao je od starosti’ – pojavljuje se, primjerice, u sljedećim bećarcima:

Oči moje, dva mala bećara
dovedoše diku do oltara.

Godine me evo pregaziše,
sad na ljubav ja ne mislim više.

Česti su frazemi i s glagolom u imperativu. To su frazemi koji se u pjesmi obraćaju drugoj osobi zadirkujući ju ili joj se izrugujući, rjeđe ju hvaleći. Već smo rekli da bećarci često počinju vokativom, pa i frazemima u vokativu, a nakon njih znaju slijediti glagoli u imperativu i frazemi s glagolima u imperativu. Glagoli u imperativu koji se javljaju u frazemima bećaraca znače dozivanje (*dođi*), zabranu (*nemoj*), naredbu (*miči se, idi*) i sl. Izdvajamo neke frazeme s glagolima u imperativu u bećarcima: *idi otkud si došo*²² ‘ukloni se, ne uznemiravaj’, *idi do nevolje* ‘blagi ukor i prijekor, odlazi’, *idi dođavola* ‘nestani, odlazi’, *idi do vraga* ‘odlazi’, *idi da te moje oči ne gledaju* ‘naljutio si me, makni se od mene’, *makni se s puta, miči se s puta* ‘ukloni se, nemoj mi smetati’, *masno plati* ‘plati dobro, velikim iznosom’, *pusti me s mirom* ‘nemoj mi dosađivati, nemoj me uznemiravati’, *ništa (se) ne brini* ‘nemoj se opterećivati’, *ne zovite popa* ‘nemojte zvati svećenika za bolesničko pomazanje’. Svi su ti frazemi razgovorni, svakodnevni u običnoj komunikaciji.

Ženo moja, nemoj biti ljuta,
kad' ja pijem, *miči mi se s puta.*
Kad ja umrem, *ne zovite popa*
neka mene konobar zakopa.

U bećarcima se često javljaju različite kletve, prijetnje, zaklinjanja i proklinjanja. Tako možemo čuti frazemu *da ga vidim* ‘samo neka se usudi’, *da te moje oči ne gledaju* ‘nemoj mi se približavati, gubi se’, *bolje da te nije* ‘ljut sam na

²² *Došo* je glagolski pridjev radni u jednini muškoga roda. Nastao je nakon prijelaza *l* u *o* te stezanja *ao* u *o*: *došal* > *došao* > *došo*.

tebe, razljutio si me', *lupiti šakom* 'zaprijetiti', *imena mi moga* 'jamčim svojim imenom, istina je', *tako ti nebesa* 'izričaj čuđenja, prijekora, blaga kletva, zar je moguće', *puška te ubila* 'izričaj prijekora, loše si učinio', *jadna ti mati* 'izričaj prijekora, sažaljenja baš si jadan', *prodo te čaća* 'blaga kletva koja znači prijekor'. Te prijetnje i zaklinjanja, pa i proklinjanja, imitiraju niži stil razgovornoga jezika i naglašavaju šaljivost situacije u kojoj se prijetnja ostvaruje.

Oću pjevat i oću galamit
da ga vidim ko će mi zabranit.

Moja mama i dikina nana,
te dvi prije, *bolje da ih nije*.

Moj dragane, *puška te ubila*,
sve sam momke zbog tebe odbila.

Ženo moja, *tako ti nebesa*,
ne kuhaj mi kupusa bez mesa.

Kako je bitna značajka bećarca šaljivost, duhovitost, ismijavanje vlastitih ili tuđih osobina i mana, česti su frazemi u bećarcima koji govore o ugledu u društvu odnosno izruguju se, ponekad i grubo, društvenom isticanju i društvenom statusu. Takvi su frazemi *biti na glasu* 'biti čuven u društvu', *biti za paradu* 'biti dopadljiv, biti površan', *biti cura fina* 'biti ugledna djevojka, biti dobro odgojena djevojka', *opravdati ime* 'biti primjeren, ugledan'. Osim frazema koji hvale dobre osobine (pa im se kasnije blago ili snažnije izruguju), javljaju se i frazemi koji odmah naglašavaju poruku, a ta je da čovjek ima neku lošu manu. Takav je frazem *seljak pravi* i *seljačina prava* 'primitivac neprimjerena ponašanja'.

Sentivanci, alaj *ste na glasu*,
kokoši vam na tavanu pasu.

Lipe snaše u Đakovu gradu
malo nas je, al *smo za paradu*.

Česti su veznici u frazemima sastavni veznici *ni*, *i*, namjerni veznik *da*, poredbeni veznik *ko*. Ostali su veznici također sastavnicama frazema, ali se toliko ne ističu.

Sastavni veznik *ni*: *ni mrtav ni živ* 'u lošem stanju, bez svijesti', *ne htjeti ni pogledati* 'biti ljut na koga, ne obraćati pozornost na koga', *nema ni mila ni draga* 'nema dragih ili bliskih ljudi'.

Malu moju prevarila piva,
eno leži *ni mrtva ni živa*.

Sastavni veznik *i*: *bilo i ostalo* ‘nije se promijenilo’, *proći sito i rešeto* ‘proći različite tegobe i loše postupke u životu’, *i bos i goli* ‘sirotinja, bez sredstava za život’, *i tvoje je prošlo* ‘prošlo je vrijeme tvog užitivanja’.

Sad se šuljam kroz život ko pseto,
prošao sam *sito i rešeto*.

Poredbeni frazemi česti su u bećarcima. Povezani su veznikom *ko*, rjeđe *kao*. Veznik *ko* od *kao* nastao stezanjem *ao* u *o* nije tipičan samo za slavonski dijalekt. On je i veznik novoštokavskoga ikavskoga dijalekta u Vojvodini (bunjevačkoga), ali i novoštokavskoga ikavskoga dijalekta u mnogim govorima u Hrvatskoj, u novoštokavskom ijekavskom dijalektu u Hrvatskoj. Poredbeni frazemi u bećarcima iz razgovornoga su jezika slavonskoga dijalekta. U slavonskom dijalektu kazivači za vrijeme dijalekto-loškoga snimanja često ih rabe. A u bećarcima se javljaju poredbeni frazemi s veznikom *ko*.

Pridjevni, s pridjevom kao prvim dijelom trodijelne strukture odnosno s pridjevom koji se uspoređuje uglavnom s nekom imenicom: *lipa*²³ *ko vila* ‘jako lijepa’, *lip ko ikona* ‘jako lijep’, *lijepa ko anđelak* ‘jako lijepa’, *mršava ko grana* ‘jako mršava’, *čupava ko ovca* ‘dlakava’. Pridjevni se frazemi tumače pridjevom.

Imenički frazem tumači se imenicom. Takvi su frazemi općenito rjeđi u hrvatskom jeziku. Primjerice poredbeni frazem s imenicom kao prvim dijelom trodijelne odnosno četverodijelne strukture: *usta ko crkvena vrata* ‘velika usta’. U tu skupinu možemo ubrojiti i poredbeni frazem sa strukturom: ime sela + prijedložni izraz *iz daleka* + poredbeni veznik *ko* + *Osik/Beč/Berlin* + glagol u 3. osobi jednine prezenta *izgleda* u značenju ‘lijepo mjesto, selo koje izgleda gradski’.

Glagolski poredbeni frazem s glagolom koji se uspoređuje: *ljulja se ko lađa* ‘nestabilno hoda, ljulja se u hodu’.

Priložni poredbeni frazemi koji nemaju stalnu sastavnicu koja se uspoređuje nego započinju poredbenim veznikom + dio kojim se uspoređuje: *ko pseto* ‘loše’, *ko da j' bilo lani* ‘brzo je prošlo’, *kao mačak oko vruće kaše* ‘oprezno’.

²³ Najčešći je ikavski odraz *jata*, ali u novije vrijeme vrlo su česti i ijekavizmi iz standardnoga jezika. Pišem primjere ikavicom, ali u konkretnom primjeru ne moraju biti ikavizam.

Obično se ona riječ koja se uspoređuje nalazi na prvom mjestu poredbenoga frazema, onda slijedi veznik *ko (kao)* pa dolazi riječ kojom se uspoređuje ili sintagma kojom se uspoređuje.

Primjer bećarca s poredbenim frazemom:

Čepin selo u četiri reda
iz daleka ko Berlin izgleda.

Priložni frazemi ne moraju biti poredbeni. Mogu imati različite strukture i u bećarcima. Mogu biti načinski (*od glave do pete* ‘potpuno’, *sad kako bude* ‘nekako’), vremenski (*kad urodi vinograd na Dravi* ‘nikada’, *kad urode šljive orasima* ‘nikada’), mjesni (*u dalekom svijetu* ‘u tuđini, daleko’) itd.

Važno je spomenuti da se u bećarcima frazemske rečenice javljaju dosta često. Već smo neke naveli, a ovdje bismo istaknuli da takvim rečenicama nije moguće staviti glagol u infinitivni oblik u rječniku jer to onda više nije isti frazem. Primjerice frazem *ako Bog da* nemoguće je preoblikovati u *ako Bog dati*, ili *ubio te Bogo* u *ubiti te Bogo*, ili *da te moje oči ne gledaju* u *da te moje oči ne gledati*, ili *lud bi bio* u *lud bi biti* ili *što ti srce želi* u *što ti srce želiti*, ili *nek se čuje* u *nek se čuti*.

Bećarci su lirska književna vrsta koja se stalno iznova stvara i koja je nadahnuta novim situacijama, društvenim prilikama, suvremenim događajima i doživljajima. To je znak da je bećarac vrlo živa književna vrsta. Sukladno tomu, u bećarcima se javljaju i noviji frazemi koji odražavaju noviji način života. Tako nalazimo frazeme i postojane sveze *kriminalno djelo* ‘zločin’, *šlag na tortu* ‘vrhunac doživljaja’, *bez veze* ‘nebitno, loše’, *bolja polovica* ‘ljubavni, bračni drug’, *biti drugo doba* ‘drugačije se živi’, *letit(i) ko na mlazni pogon* ‘brzo nestati, odjuriti’, *pasti na ispitu* ‘ne zadovoljiti kriterije’, *zaposliti preko veze* ‘nezakonito zaposliti’. Na primjer:

Prodo dado kobilu i čeze²⁴,
zaposlio diku preko veze.

Kako me je šutirala nogom,
letio sam k'o na mlazni pogon.

Zanimljivo je da u frazemima bećaraca nema mnogo tuđica. Javlja se turcizam *bećar/bećarina* u svezi *bećarina prava* ‘mladić koji živi na bećarski način’, turcizam *lola* u svezi *lolo moja* ‘dragi moj’, grecizam *ker* u frazemu

²⁴ Čeze (pl. tantum) jest mađarizam i znači ‘kola’.

tirat kera ‘objesno se zabavljati’... Bećarci koji su nastali u prošlosti imaju nešto više tuđica, ali noviji bećarci nemaju, odnosno nemaju toliko tuđica koje su (bile) tipične za slavonski dijalekt: turcizme, germanizme, hungarizme. Dakle, suvremeni bećarci prate suvremene jezične tijekove. Mira Menac-Mihalić frazeologinja je koja najbolje poznaje frazeme u našim dijalektima i narječjima. Govoreći o frazeologiji u kajkavskom narječju, zapisala je:

“Vrijeme aktivnog posuđivanja i iz turskoga, mađarskoga i iz njemačkoga izvora pripada prošlosti. Današnji govornici ne razumiju mnoge od posuđenih sastavnica tih frazema jer ih kao lekseme nemaju u aktivnoj upotrebi; međutim, ukupno frazeološko značenje još se čuva jer je jedna od karakteristika frazema da žive dulje od svojih izdvojenih sastavnica” (Menac-Mihalić 2011: 487).

U slavonskom dijalektu noviji bećarci, kao što smo rekli, nemaju uobičajene turcizme, hungarizme ili germanizme, a oni koji su nastali ranije mogu imati pa se može primijeniti prethodna rečenica Mire Menac-Mihalić. Takvi su primjerica *tirat kera*, *bećarina prava* i sl.

Frazemi slavonskoga dijalekta, pa tako i frazemi bećaraca, često sadrže rimu. Ponekad se rima javlja u svezama (frazemima) čije sastavnice pojedinačno ništa ne znače poput *cinci linci*, *ora ora* i sl. Obično su takve sveze osmišljene zbog rime s drugim dijelovima slogova ili stihova. Navest ćemo primjer:

Sastali se Šokci i Bosanci
cinci linci pa i Dalmatinci
sitni novci pa i Hercegovci.

Sveza *cinci linci* u ovom bećarcu nema neko značenje osim što je u sroku s *Dalmatinci*. Slično se uporabljena i sveza *sitni novci* jer se glasovno podudara s Hercegovci.

Bećarac je pučki vokalni (ili vokalno-instrumentalni) napjev koji se obično sastoji od dva deseteračka stiha koja imaju rimu koja može biti na kraju stihova, ali i na polustihovima unutar jednoga stiha. To je vjerojatno najkraća usmenoknjiževna forma koja se još uvijek stvara u određenim prigodama: u svatovima, u druženjima, u političkim nadmetanjima, u posebnim društvenim previranjima, ukratko – u različitim okolnostima. Josip Užarević upozorava da ta lirska *pismica* ima cezuru iza četvrtoga sloga, što je obilježje epske pjesme. Lirska pjesma obično ima cezuru iza petoga sloga.

U specifičnost te lirske forme uvrstili bismo i frazeologiju. Usmene lirske pjesme imaju frazeologiju koja se uglavnom sastoji od pridjeva i imenice tipa *zelena travica*, *vita jela*, *rumena ružica*. U bećarcima koji se još uvijek stva-

raju takvih je sveza vrlo malo. Tipično je za frazeologiju slavonskih bećaraca da je ona razgovorna, tipična za svakodnevnu komunikaciju, često i nižega stila. Frazeologija bećaraca nema mnogo dodirnih točaka s klasičnim lirskim pjesmama. U bećarcima se javljaju razgovorni frazemi poput *biti medicina* 'biti lijek', *lud bi bio* 'ne bi bio pametan', *naučiti reda* 'naučiti lijepom ponašanju, pristojnosti', *izić(i) na vidjelo* 'pročuti se, obznaniti se', *okrenut(i)* (komu) *leđa* 'odustati od koga, ne mariti više za koga ili što', *lupit(i) šakom* 'zaprijetiti, zaustaviti što prijetnjom', *ne valjat(i) ni vraga* 'ništa ne valjati', *proć(i) sito i rešeto* 'doživjeti svašta u životu, imati svakakva životna iskustva', *vatat(i) maglu* 'pobjeći', *naći* (koga) *u kvaru* 'iznenaditi koga u čemu lošem, obično preljubu', *potonuti lađe* 'iznevjeriti sva očekivanja, propasti', *idi do nevolje* 'blaga kletva, nemoj se tako ponašati', *od glave do pete* 'potpuno' i mnogi drugi.

Čest je glagol u frazemima *biti* i zanijekani glagol *biti* (*nije*) i *nemoj*. Česte su imenice u frazemima *srce* i *Bog*. Frazemi u bećarcima često sadrže glagol u imperativu jer imperativ izražava upozorenja, kletve, prijekore, zapovijedi. Usporedbom frazema u bećarcima i frazema u razgovornom jeziku razvidno je da su frazemi u bećarcima ponajprije razgovorni, puku bliski, u pravilu nisu knjiški. Ponekad se u bećarcima umeće i narodna poslovice ili neki drugi narodni izričaj poput krilatice i sl.

3. ZAKLJUČAK

Bećarci su lirska književna vrsta, lirska pjesma (*pismica*) koja nekim svojim značajkama odudara od lirskih književnih vrsta. Uporabom razgovornih frazema, često i niže stilske razine, bećarac doživljavamo kao duhovitu narodnu doskočicu, vedru kritiku života i društva, brzu, kratku i duhovitu sliku određenoga trenutka, određenoga doživljaja ili određenoga događaja. Bećarci pokazuju pučku životnu filozofiju i pučku svakodnevnicu, a to najbolje izražavaju frazeologijom. Značajke slavonskoga dijalekta u bećarcima nestaju, a njih zamjenjuju standardni oblici. Ipak često poneka tipična jezična značajka slavonskoga dijalekta otkrije da je bećarac poniknuo u slavonskom dijalektu, a događa se i da neke značajke otkrivaju i mjesni govor nastanka bećarca ili skupinu govora u kojoj je nastao.

LITERATURA

- Babić, Stjepan. 2002. *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku. Treće poboljšano izdanje*. Zagreb: Nakladni zavod Globus – Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
- Berbić Kolar, Emina; Kolenić, Ljiljana. 2014. *Sičanske riči*. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.
- Blagus Bartolec, Goranka. 2012. Kolokacijske sveze prema drugim leksičkim svezama u hrvatskom jeziku. *Fluminensia: časopis za filološka istraživanja* 2, 47–59.
- Farkaš, Loretana; Babić Sesar, Tena. 2011. Govor Babine Grede. U: *Šokačka rič* 8 [ur. Bilić, Anica]. Vinkovci: Zajednica kulturno-umjetničkih djelatnosti, 133–154.
- Fink Arsovski, Željka. 2006. *Hrvatsko-slavenski rječnik poredbenih frazema*. Zagreb: Knjigra.
- Fink Arsovski, Željka; Kovačević, Barbara; Hrnjak, Anita. 2017. *Bibliografija hrvatske frazeologije. Frazeobibliografski rječnik*. Zagreb: Knjigra. http://www.knjigra.hr/wp-content/uploads/2017/12/bibliograf_hrv_fraz-frazeolos_rjec.pdf (pristup 11. veljače 2020.).
- Finka, Božidar; Šojat, Antun. 1973. O slavonskom dijalektu ekavskoga izgovora u okolici Vinkovaca. *Rasprave Instituta za jezik* 2, 7–19.
- Finka, Božidar; Šojat, Antun. 1975. Hrvatski ekavski govori jugozapadno od Vinkovaca. *Radovi Centra za znanstveni rad – Vinkovci* 3 [ur. Švigelj, Dionizije]. Vinkovci: Centar za znanstveni rad, 5–131.
- Hamm, Josip. 1949. Štokavština Donje Podravine. *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 275, 5–70.
- Janković, Slavko. 1967. *Šokačke pismice I*. Vinkovci: Matica hrvatska.
- Janković, Slavko. 1970. *Šokačke pismice II*. Vinkovci: Matica hrvatska.
- Janković, Slavko. 1974. *Šokačke pismice III*. Vinkovci: Napjevi.
- Kolenić, Ljiljana. 2007. Prijedložni izrazi u frazemskim inačicama. *Sintaktičke kategorije: zbornik radova znanstvenog skupa s međunarodnim sudjelovanjem Hrvatski sintaktički dani, Osijek, 11. i 12. svibnja 2006.* [ur. Kuna, Branko]. Osijek – Zagreb: Filozofski fakultet – Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 111–124.
- Kolenić, Ljiljana. 2008. Pogled u jezik slavonskih bečaraca. U: *Urbani Šokci 2. Šokci i tambura* [ur. Erl, Vera; Njikoš, Julije]. Osijek: Šokačka grana, 195–214.
- Kolenić, Ljiljana. 2016. Animalistički frazemi u starim hrvatskim tekstovima i u suvremenom hrvatskom književnom jeziku. *Životinje u frazeološkom ruhu: zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa Animalistički frazemi u slavenskim jezicima održanog 21. i 22. III. 2014. na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu* [ur. Vidović Bolt, Ivana]. Zagreb. http://www.animalistickifrazemi.eu/images/frazemi/zbornik_radova/Kolenic%20za%20WEB%20%281%29.pdf (pristup 11. veljače 2020.).

- Lukić, Milica; Blažević Krezić, Vera. 2012. Frazemi u pripovijetkama Josipa Lovretića. U: *Šokačka rič* 9 [ur. Bilić, Anica]. Vinkovci: Zajednica kulturno-umjetničkih djelatnosti, 295–338.
- Mance, Nina; Zimmerman, Ana. 2014. Govor Zelčina. U: *Šokačka rič* 11 [ur. Bilić, Anica]. Vinkovci: Zajednica kulturno-umjetničkih djelatnosti, 285–300.
- Mandić, Živko. 2016. *Rječnik govora santovačkih Hrvata*. Pečuh: Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj.
- Maresić, Jela; Menac-Mihalić, Mira. 2008. *Frazeologija križevačko-podravskih govora s rječnicima*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Menac, Antica. 1972. Svoje i posuđeno u frazeologiji. *Strani jezici* 1, 9–18.
- Menac, Antica. 2007. *Hrvatska frazeologija*. Zagreb: Knjigra.
- Menac, Antica; Fink Arsovski, Željka; Venturin, Radomir. 2014. *Hrvatski frazeološki rječnik*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Menac-Mihalić, Mira. 2005. *Frazeologija novoštokavskih ikavskih govora u Hrvatskoj: s rječnikom frazema i značenjskim kazalom s popisom sinonimnih frazema*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – Školska knjiga.
- Menac-Mihalić, Mira. 2011. Iz kajkavske frazeologije. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 37/2, 479–491.
- Menac-Mihalić, Mira; Menac, Antica. 2011. *Frazeologija splitskoga govora s rječnicima*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Reljković, Matija Antun. 1762. *Satir iliti divji čovik*. Dresden.
- Turk, Marija. 2000. Višečlani izrazi s desemantiziranom sastavnicom kao nominacijske jedinice. U: *Riječki filološki dani: zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa Riječki filološki dani, održanoga u Rijeci od 3. do 5. prosinca 1998. Knjiga 3*. [ur. Stolac, Diana]. Rijeka: Filozofski fakultet, 477–486.
- Užarević, Josip. 2010. *Poetika bećarca*. U: *Šokačka rič* 7 [ur. Bilić, Anica]. Vinkovci: Zajednica kulturno-umjetničkih djelatnosti, 111–139.

Phraseology of Slavonian bećarac

Bećarac is short folk song usually comprised of two rhymed decasyllabic verses. Bećarac is vocal and instrumental song. It is on UNESCO` list of Intangible Heritage of Humanity since 2011. The title deals with the phraseology of bećarac. Bećarac phrasemes usually are noun phrases consisting of noun and pronoun (*lolo moja, mala moja*). The verb *to be* often occurs in bećarac phrasemes both in negative and in positive form (*biti drugo doba, nije šala*). Present tense, perfect and aorist are very common tenses in phrasemes. Most common nouns in bećarac phrases are *Bog* (God) and *srce* (Hart). Comparative phrasemes are common and they belong to everyday speech, not to literary language (*čupava ko ovca*). Bećarac is a humorous song and phrases contribute to that humor with colloquial language. Bećarac still partially preserves the features of Slavonian dialect.